יגאל שילה, ארכיאולוג בעל־שם, ומי שניהל במשך שנים אחדות את המכון לארכיאולוגיה של האוניברסיטה העברית בירושלים, קיבל לידיו ב־ 1978 את פרוייקט החפירות בעיר־דויד שלמרגלות הר־הבית.

בעבר השתתף שילה כארכיאולוג־חופר־חוקר בכמה מן החשובות שבחפירות בישראל. הוא חפר במצדה, במידבר־יהודה, בחצור ובמגידו. אך החפירות בעיר־דויד היו הפרוייקט הגדול שלו.

החפירות, שבתיכנון המקורי היו אמורות להסתיים ב־ 1982, נמשכו שלוש שנים מעבר לזמן המתוכנן. הנסיבות המדעיות דרשו את המשך החפירות, ותקציב המחקר אפשר אותן.

גם אז עוררו הדברים סקרנות רק בקרב חובבי־ארכיאולוגיה למיניהם, לולא הצטרף לתמונה גורם דומיננטי נוסף.

כמו בכל חפירה ארכיאולוגית בישראל, קיבלו החוקרים אישור לחפירות מן הרבנות הראשית. האישור קבע, בין השאר, שאין במקום כל בית־קברות שהוא.

אך בעיצומן של החפירות נפתחה שם מילחמה ממושכת. קבוצות של חרדים לבושי שחורים, בעלי פיאות וזקנים באו בהמוניהם למקום. הם טענו, יש מאין, כי המקום שימש בית־קברות יהודי בימי־הביניים.

במילחמה התערבו המישטרה, אישי־ציבור, פוליטיקאים, רבנים, עיתונאים, רוב הציבור בארץ.

יגאל שילה עמד בראש המאבק. הוא התעקש לחפור ולחקור, ולא ויתר. הוא הצליח להוכיח את דרכו והמשיך את החפירות לפי התיכנון.

משסיים את החפירות בעיר־דויד, ב־ 1985, הפך המקום לגן ארכיאולוגי המשמש אתר תיירות פופולארי לישראלים ולתיירים.

אך דמותו של הארכיאולוג נשארה, כנראה, חקוקה בזיכרונם של החרדים הקיצוניים בירושלים, שהפסידו אז את המערכה.

ב־ 1985, בבדיקות בבית־חולים ירוש־למי, גילו הרופאים כי יגאל שילה לוקה בסרטן. בשבת, לפני שבועיים וחצי, הוא נפטר.

את המאבק, שנפתח מחדש אחרי מותו, ממשיכה בימים אלה אלמנתו, תמר שילה.

תמר משמשת כבר שנים רבות כמורה וכמחנכת בבית־ספר תיכון, וכמרצה בבית־

כרזת־הנאצה
„שופל פגר מת...“

הספר לחינוך באוניברסיטה העברית בירושלים.

תמר היתה גם המורה שלי לתנ"ך בבית־הספר התיכון שליד האוניברסיטה העברית. גם אז, עוד לפני החפירות בעיר־דויד והחשיפה הציבורית שלתוכה נקלעו, היתה תמר מורה מיוחדת. היא הצליחה להקנות לתלמידים חילוניים בבית־ספר חילוני את אהבת התנ"ך ומכאן גם את ידיעתו.

השבוע, אחרי תקופת היעדרו של יותר משנה, שבה שהתה בארצות־הברית, שבה תמר ללמד.

איילת, הבת הגדולה, לומדת היום מישפטים באוניברסיטה.

בבית מישפחת שילה חיים עדיין תחת הרושם של כרזת־הנאצה, ותמהים על כך שאנשי־ציבור מן המחנה הדתי לא יצאו בגינוי פומבי נגדה.

■ ■ ■

● מדוע ציפית לתגובה של אישי־ציבור דתי ביחס לכרזה?

כי אני חושבת שזה מנוגד לדברים מאוד בסיסיים.

● של מי?

של תרבות אנושית, כמו כבוד האדם לחיים ולמוות. ובוודאי לערכים שהדת היהודית מר־גישה. הדברים כבר צוטטו: „אחרי מות קדושים

„אף אחד מאיתנו לא היה חבר בשום מיפלגה, אבל המאבק העמיד דברים באור יותר ברור, חידד הסתכלויות“

אמור.“ ו„בנפול אויבך לא תשמח.“ לכן נראה לי שתגובה כואת היתה מתבקשת, ולא למעני או למען יגאל, אלא למען דמותם של הדתיים. ואגב, הגיעו אלי המון תגובות, גם בכתב וגם באמצעות הטלפון.

● של אנשים שאת לא מכירה?

כן, של אנשים שמזדהים כדתיים והם ממש מתנצלים, לא רק מוזעזים.

בינתיים קיבלתי גילוי־דעת של קבוצה בשם תורה ועבודה. חבר מועצת־באר־שבע מטעם אגודת־ישראל שלח אלי העתק של מיכתב ששלח לנציגי המיפלגות הדתיות בכנסת, ובו הוא זועם על חוסר־התגובה של המיפלגות הדתיות. הוא לא עשה זאת כי הוא מסכים עם מה שיגאל עשה, אבל משום שהדברים לא תאמו את רוח־הדת. קיבלתי גם מיברק פרטי מהשר יוסקה שפירא. פורסמו, מטעם המפד"ל, מודעות קטנות בהצופה. משהו פורסם בשם הרב ש"ך והיו, כמובן, גם תגובות של אנשים פרטיים מירושלים ומחוצה לה. ציפיתי לתגובה של אנשים לא דתיים, אם כי מסתבר שפחות מדי. אישי־ציבור הגיבו. חשוב היה, לפי דעתי, שאנשי־ציבור יגיבו.

אז או שיש שאננות גדולה, או שמשהו פגום. ואני לא חושבת על עצמי באופן פרטי, אלא על הציבור. המאבק שנכפה על יגאל ייצג את חופש־הדיעה וחופש־המחקר וחופש־המחשבה במדינה דמוקרטית.

אם הציבור הדתי, להוציא את אלה שהגיבו, לא מוקיע את הכרזה בצורה הקיצונית ביותר, אז אין הם יכולים לבוא בטענות לאף אחד, כשמדברים על כלל הציבור הדתי בנשימה אחת.

● הכרזה הרי לא היתה המיפגש הראשון שלך עם החרדים. היא הפתיעה אותך בכלל?

התגובה היתה צפויה. אבל לא חשבתי שאפשר להגיע לדרגה כל־כך נמוכה של סיגנון ותוכן. וזה לא יעזור שיגידו שזהו מיעוט מבוטל, או כמו שאמר מישהו, ואני מצטטת: „אלה אנשים חולים, אנשים לא־נורמליים, שלא שומעים אפילו בקול מוריהם.“

● הרי אלה אותם האנשים שנלחמו נגדו כשעסק בחפירות?

אני משערת שאלה אותם האנשים, למרות שהכרזה לא תחומה, כרגיל אצלם. העשייה היא עשייה בסתר, המאבק שלהם אינו הוגן. התוכן הפתיע ברמתו השפלה. הגדתרי אותו כמעשה נבלה. זה ביטוי מיקראי, וזו היתה האסוציאציה הראשונה שלי.

● היה לכם קשר מתמשך עם האנשים האלה?

כן, אבל אחר שהמאבקים הגדולים נרגעו, והם נרגעו בסוף 1982, בעיקבות שני פיסקי־דין של בג"ץ, העבודה המשיכה להתנהל כסידרה עד 1985. המגעים היו אז סביב הנושא של הקמת הגן־הארכיאולוגי. יגאל לא רצה להתנגש איתם. הוא אדם שמאמין בדיבור, במשא־ומתן, בהבנה־הדדית, אבל מצד שני הוא היה מאוד נחוש בדעתו לגבי העקרונות שבהם האמין, שעליהן לא היה מוכן לוותר.

הנושאים של חיה־זתן־לחיות, של כבוד לזולת, של חופש־המחקר וחופש־המחשבה, אלה היו דברים שמאוד היו חשובים לו, והוא האמין בהם עד הסוף. מעולם לא היתה שאלה של ויתור בעניין הזה או כניעה ללחצים.

● גם לא בימים הכי קשים?

לא.

● אף פעם לא עלתה שאלת הוויתור?

לא עלתה שאלה כזאת. הוא לא היה יוזם את ההתנגשויות, הם היו באים אליו. הוא בפירוש הרגיש שאם יוותרו בעניין הזה, מי ערב שבפעם הבאה לא יצטרכו לוותר בתחומים אחרים, שהם לאו דווקא בתחומי הארכיאולוגיה? ומי יודע לאן הדברים האלה יובילו? דווקא כאיש־אקדמיה הוא היה מאוד ער לכך, ולא היה לנו ספק. זו היתה החלטה מישפחתית שאנחנו לא מוותרים.

● כלומר, דיברתם על אפשרות לוותר?

הנושא עלה ברגע מסויים, כי היה צריך לברר אם להילחם, האם להמשיך לחפור בשטח ג', או לא. אז התברר שזהו שטח חשוב מבחינה ארכיאולוגית, אבל יש הרבה שטחים חשובים מבחינה ארכיאולוגית בארץ שלא נחפרו ולא יחפרו. ויגאל, כמובן, מאוד רצה לחפור, כמו אדם שרוצה לנהל מחקר, אבל שטח ג' היה אמצעי ולא המטרה, בסופו של דבר.

● זאת אומרת?

האמצעי כדי להיאבק על העקרונות. אדם הרי לא יכול לחיות ללא עקרונות, וצריך להיות לו ברור איפה עובר הקו האדום שלו.

● ומגיעה פיסית לא מרתיעה?

פגעו בו פיסית.

● וזה לא הרתיע אותו?

עובדה, הוא המשיך. הרי החיים הם לא רק קיום הצרכים הפיסיים.

■ ■ ■

● נעלבת מהכרזה?

לא.

● בעסת?

לא שמחתי בה. היה טוב יותר אם לא היתה.

● היא עוררה בך רגש נקמה?

לא. זה בכלל לא ברמה שאני מדברת בה.

● גם אז הם יצאו נגדו באופן אישי.

כן, והוא באמת נפגע באופן פיסי.

● שנאתם אותם?

לא. אבל היתה בנו תמיהה גדולה על העוצמה הזאת שמתפרצת על דבר שהוא בכלל לא אמיתי. הטיעון שלהם, כאילו היה בעיר־דויד בית־קברות מימי־הביניים, הוא בכלל לא נכון.

● הם יודעים שזה לא נכון?

גם הם ידעו. נראה היה שהם נאבקים למען משהו לגמרי אחר. גם להם יש הרבה פוליטיקה.

● יגאל אהב את העבודה?

את הארכיאולוגיה? מאוד.

● ואת החפירות בעיר־דויד?

זו היתה עבודה שהיתה מאוד חשובה לו. הוא השקיע בה את כל היכולת המדעית שלו. אני חושבת שזה משתקף בתוצאות של החלק המשוחזר והמשומר. רואים איזו עבודה יפה נעשתה שם.

כשהיינו בארצות־הברית קיבלנו מיכתב מטרי קולק, שסיפר לו שירושלים מלאה בתיירים ועיר־דויד היא אתר מרכזי במסלולי־הטיולים שלהם. הוא רצה לספר זאת ליגאל, ולהודות לו על חלקו בעניין.

● החפירות הסתיימו ב־1985?

כן, כמתוכנן, אפילו שלוש שנים מעבר לזמן המתוכנן.

התיכנון הראשוני היה לחמש שנים, אבל דברים נשארו לא־גמורים מבחינה ארכיאולוגית, והיה ברור שצריך להמשיך עוד מיספר שנים, והתברר שגם התקציב איפשר להמשיך את החפירות. אז המשיכו. כך שהסיום בשנת 1985 היה לגמרי מתוכנן.

„יגאל התכוון לכתוב ספר פופולארי על עיר־דויד. הוא התכוון לכתוב הרבה מאוד“

● ואז נסעתם לארצות־הברית?

לא, נסענו בקיץ 1986.

● כבר ידעתם על מחלתו?

זה התגלה ברצמבר 1985.

● איך נתגלתה המחלה?

הוא הרגיש כאבים, הלך לבדיקות והתברר מה שהתברר.

● אמרו לו כמה זמן נשאר לו?

לא בדיוק, ריברו איתי.

● ומה אמרו?

אני לא רוצה להיכנס לזה. הוא אף פעם לא איבד תיקווה, כי הוא היה אופטימיסט מטיבעו.

● הוא ידע שהוא חולה מאוד?

הוא ידע מההתחלה מה יש לו. הוא היה אדם שאי־אפשר היה להסתיר ממנו דברים כאלה, והוא החליט להיאבק בעניין עד כמה שניתן.

לא היו אשליות, היו תיקוות.

● נסעתם לארצות־הברית בגלל המחלה?

לא, היה לנו שבתון מתוכנן כבר לשנה הקודמת אבל הוא נדחה כי יגאל היה אז ראש המכון לארכיאולוגיה, וזה היה מינוי לשלוש שנים, שאמור היה להסתיים ביוני 1986. אחרי ניתוח שעבר, הוא חזר לעבודה ונסענו לשנת־

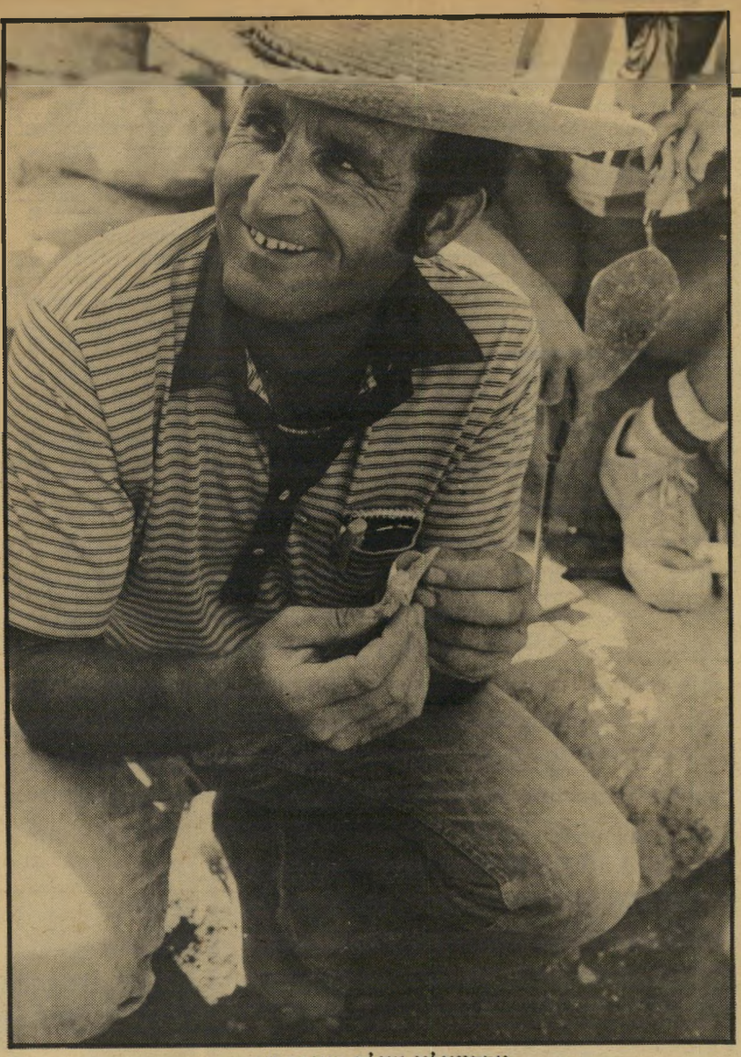

ארכיאולוג שילה בעיר־דויד
„היתה החלטה מישפחתית שאנחנו לא מוותרים“